

תגובות

בתגובה ל"תוכנית ההכרעה: המפתח לשלום נמצא בימין" מאת בצלאל סמוטריץ', גיליון 6

מרדכי ניסן

המדרון המסוכן של סיפוח ואזרוח

שעיניו בראשו ברור היום שהקמת מדינה פלסטינית בפאתי נתב"ג וסמוך לשכונות יהודיות בירושלים יש בה מן הטירוף; כאשר מדינות ערב במרחב סביבנו קורסות, ייסוד מדינה ערבית חדשה יהיה משגה היסטורי הרה-אסון. אכן, הריבונות היא מתכון להישרדות ולפריחתה של מדינת ישראל.

אלא שכל מתווה של מדינה אחת מן הים עד לירדן מעלה מיד את השאלה האמיתית והנוקבת: האופן והמשמעות של הכלת אוכלוסייה ערבית גדולה שרובה המכריע מוסלמי. החלטה חד-צדדית כזו, שתקבע גורלות של אנשים ועמים, טעונה תכנון קפדני ולמידה מהניסיון העשיר והבעייתי של חיים לצד ערבים מוסלמים. כוונתי כאן לניסיונה של מדינת ישראל, שעם הקמתה ב-1948 העניקה אזרחות לציבור ערבי גדול שנשאר בתחומיה עם תום המלחמה (גם אם תחת משטר צבאי זמני); לניסיונה של אירופה, המתמודדת כבר שנות דור עם הגירה מוסלמית גדולה; ואף לניסיונם של הלא-מוסלמים בתוך החברה הערבית בארץ ישראל.

חשיבה על מתווים מדיניים חלופיים והעלאתם על הכתב נדרשת לנו עתה. יפה עשה ח"כ בצלאל סמוטריץ' שהעלה מתווה כזה בגיליון 'השילוח' האחרון, ויפה עושים אחרים המשקיעים אף הם מחשבה בנושא. במלאת יובל לשליטתנו ביהודה ובשומרון, ולנוכח כישלונם של הסכמי אוסלו והתפשטות ההכרה בסכנה החמורה שבהקמת מדינה פלסטינית, שומה עלינו לבחון ברצינות את המגמות שאנו צועדים או מתגלגלים אליהן. אלא שפתרונות חדשים נושאים איתם לעתים בעיות חדשות, גדולות כמעט כמותם או אף גדולות מהם.

אף כי רבים עדיין סבורים שיש למצוא דרך לחלק את הארץ בין שני העמים, סביר יותר שבסופו של דבר רק צד אחד ישלוט בכל הארץ. ישראל אמנם חתמה על הסכמי אוסלו – אך אלה הופרו פעם אחר פעם בידי הפלסטינים, שבחרו בדרך של הסתה פרועה, שברו כללי ביטחון, ופנו לגורמים בינלאומיים כדי שיתערבו בסכסוך במקום לנהל משא ומתן ישיר עם ישראל. בשל כך, להחלטה ישראלית בדבר ריבונות יהיה סוג של צידוק מוסרי והיתר משפטי. לכל מי

ניסיון מר

בתקופתנו, ניצחון האסלאם במערב אינו תלוי בכיבוש צבאי ממשי. אומנם, מכות ריכוך רצחניות מכשירות את הקרקע באירופה לאסלום רחב היקף ובלתי הפיך. התקפות של מוסלמים על רכבות בלונדון ובמדריד, מעשי טבח במועדון לילה ובחנות של יהודים בפריז, גם התקפות בנמלי תעופה ופיגועי דריסה ומעשי דקירה – כולם מקדמים את מסע הג'יהאד. בצרפת לבדה נספו בידי הטרור האסלאמי 239 איש מראשית 2015 עד ספטמבר 2017. מטיפים במסגדים מבקשים מאללה להשמיד אויבי אסלאם. החרדה מפני התקפות טרור חייבה הגברת הנוכחות של כוחות ביטחון בערים ראשיות, שלא מצד, לאחרונה, רצף של פיגועי דריסה גדולים.

אבל מלבד טרור ורצח, יש עוד דרך מנוסה ומוכחת לניצחון. מוסלמים בעלי נחישות קהילתית, אמונה דתית יוקדת, עור תרבותי עבה, מימון רב וריבוי דמוגרפי, ועם מידה מספקת של עוזות מצח לדרוש מהסביבה להתאים עצמה להם, יוכלו להשתלט גם ללא חרבו של מוחמד. האסלאם כדת צועד בצעדי ענק לחולל תמורה סוציולוגית גורפת באירופה. לגרמניה, למשל, שכשכנותיה ביבשת משוועת לידים עובדות בשל שיעורי הילודה הנמוכים, נכנסו בשנתיים 2015-16 יותר ממיליון מהגרים, כ-80 אחוז מהם מוסלמים. מדיניות הקליטה של גרמניה, המחייבת את מבקשי המקלט ללמוד את השפה הגרמנית, מתבססת על ההערכה כי המהגרים המוסלמים וצאצאיהם ישתלבו בתרבות המקומית המכבדת את האחר; אלא שנסיקת הפשיעה ותחושת הכאוס החברתי, התפתחות מובלעות אסלאמיות בערי שדה ותופעות פוליגמיה ונישואי ילדים

אין בנאמר עד כה ולהלן כדי להכחיש שיש בחיי היומיום בארץ צומתי מפגש ושיח, שיתוף פעולה ואף קשרי ידידות העולים מהמגע בין יהודים וערבים. יש כוח בחיים האנושיים לעקוף את מחסום האמונות והדעות שמפרידות בין הצדדים. האנושיות והשלום בתוך הסכסוך הם נכסים יקרים, ומוכן שיש לשמרם ולטפחם ככל הניתן; אך אין הם מטשטשים את שאלת-המאקרו של יחסי הקולקטיב הערבי-מוסלמי עם הקולקטיב היהודי בארץ ישראל.

ספר הקוראן קבע שהאמת הדתית והכיבוש הצבאי הם יסודות שלובים בדת האסלאם. לאסלאם ייעוד חובק עולם ובו האנושות כולה עומדת כיעד להמרת דת – אם באמצעות החרב של מוחמד, או בכוח השכנוע של מאמיניו. אמנם, לא כל המוסלמים מחזיקים בתפיסה שתלטנית ולוחמנית: האסלאם שהתפשט לאסיה ואפריקה כולל כיום מאות מיליוני מאמינים הרחוקים ברוחם מנטיות כאלה; אך בקרב המוסלמים הערבים, מייסדיה של הדת החשים עצמם בחירי האומה המוסלמית, יסודות אלה של האסלאם מתממשים היטב – ככל שהכללה אפשרית. הערבים תרגמו את המאפיינים התרבותיים של שבטי המדבר – הסולידריות השבטית ולוחמנות – לכדי נשק הג'יהאד, עד אשר כל העולם ייפול תחת דגל האסלאם. ארצות הכופרים שטרם נפלו לידי המאמינים המוסלמים מוגדרות במשפט האסלאמי כ"דאר אל-חרב" (בית המלחמה) להבדיל מ"דאר אל-אסלאם" (בית האסלאם). זאת, כיוון שמוטל על המוסלמים להשתלט על המרחב של הכופרים כדי להפוך אותו למרחב אסלאמי אמיתי.

(אבליים) הפכו מוסלמים. הנוצרים נתונים ללחץ ולמשיסה מידי שכניהם המוסלמים גם בימינו. בנצרת הערבית, למשל, צנח שיעור הנוצרים במאה השנים האחרונות מ-70 אחוז ל-35.

תהליך דומה התרחש מאז כינון הרשות הפלסטינית ביהודה ובשומרון. רמאללה, כיום בירת הרשות הפלסטינית, הייתה במשך דורות עיר בעלת רוב נוצרי גדול. הנוצרים היגרו ממנה בהמוניהם ושיעורם הצטמק לכדי 25 אחוז בלבד. בבית-לחם, שהייתה עיירה נוצרית, נעשו הנוצרים למיעוט של כ-15 אחוז בלבד. לפני כמאה שנה מנו הנוצרים כ-10 אחוזים מתושבי יהודה ושומרון. כיום הם מונים רק כאחוז אחד. המסקנה הברורה היא שלא-מוסלמים מתקשים לקיים באופן מלא ובטוח את חייהם הקהילתיים כאשר הם חיים בקושי בכפיפה אחת עם ציבור מוסלמי, וכל שכן תחת שלטון מוסלמי.

הניסיון הישראלי החשוב ביותר הוא זה של הערבים אזרחי ישראל – מיעוט שגם כעבור שבעים שנה תחת ריבונות ישראל מתקשה להסתיר את חוסר ההשלמה שלו עם מעמדו כמיעוט, ואת חתירתו להפוך לריבון. בסקר המכון הישראלי לדמוקרטיה ממאי 2016, למשל, נמצא ש-76 אחוז מערביי ישראל סבורים שאין לישראל זכות קיום כמדינה יהודית השומרת על הרוב היהודי. הפוליטיקאים הערבים, מאיימן עודה שסירב להשתתף בטקס בניו-יורק בגלל הימצאות דגל ישראל, דרך מבריה-הטלפונים למחבלים באסל ע'טאס ומשתתפת המשט האלים חנין זועבי, עד מתסיסי עלילת "הר הבית בסכנה" מהתנועה האסלאמית, קובעים בצורה מפורשת ובוטה

המאיצות את ריבוי אוכלוסיית המהגרים – כל אלה מצביעות לכיוון אחר ומתסיסות את המערכת הפוליטית.

הדרישות גאות, ומתובלות לעתים ברטוריקה של שוויון וזכויות אדם ופוסט-לאומיות מבית היוצר האירופי עצמו. בארצות סקנדינביה דורשים המוסלמים למחוק את הצלב מדגלי הלאום. המדיניות הסוציאלית הנדיבה שם הולידה אבטלה, שוטטות של כנופיות בירוניות ברחובות, מעשי ונדליזם ואווירת אימה. גם בצרפת התברר שהתרבות הרפובליקנית המשתבחת בכוחה להפוך כל אורח לכן-צרפת גאה אין כוחה יפה למהגרים המוסלמים. צעירים פורעי חוק תיחמו שכונות מוסלמיות כאוטונומיות חוץ-טריטוריאליות. באזורים שלמים בערי שדה גדולות בבריטניה, כגון ברמינגהם וברדפורד, מתקיים המשפט האסלאמי (שריעה) כנורמה חברתית. המעגל הקטלני של מדיניות רווחה וג'יהאד שקט אינו יודע מעצור. אירופה מוכנה עתה להתחסל.

התרחיש האסלאמי שנסקר מרחוק מוכר לנו מקרוב ומבית, מההיסטוריה ומההווה. בימי הביניים ואף בעת החדשה, קהילות בארצות האסלאם, כגון בתימן, במצרים ובאיראן, חוו גלים של שמד בכפייה. בארץ ישראל נאלצו יהודים להתאסלם, ונעלמו למעשה משורות עמם: כך קרה ביטה ואשתמוע בדרום הר חברון, בסח'נ'ין בגליל ובאזור בית-צפאפה בדרום ירושלים. בתי כנסת ננטשו בעלמה, בכפר-קנה ובציפורי, ועד ימינו יש משפחות ערביות כגון טוטח, אמסלם ודואק הנושאות זיכרונות על מוצא יהודי מלפני מאות בשנים. כך אירע גם לשומרונים באזור שכם. נוצרים מכפרים בגליל כמו אעבלין

את הטון ואת היחס. המחשה טרייה של עמדת הערבים ראינו בצעדת "יום האדמה" האחרון שנערכה כמדי שנה בסח'נין כאות זיכרון לאירועי מהומות והרג 13 ערבים (אזרחים שמכונים "פלסטינים" בשפת המגזר) ב-1976. ערביי הכפר נשאו בידיהם וכהרגלם דגלי פלסטין ברחוב הראשי.

הפתרון לחידת האסלאם והתחזקותו אינו כה נסתר מן העין. דומני שכל מתבונן שאינו מפחד מהכללות על רקע תרבותי – כאלה המוקעות כיום מיד כ"גזענות" – מבין את סוד כוח-הדחיקה של הערבים המוסלמים. הם משדרים עוצמה עם נוכחות מופגנת, שמרתיעה ומעוררת חשש אצל אחרים.

בישראל, ערבים ממזרח ירושלים מתהלכים בחופשיות בין היהודים במערב העיר; אבל ההפך אינו נכון. ערבים אזרחי המדינה נוסעים ללא הגבלה או חשש לשטחי הרשות הפלסטינית, אך ליהודים אסור, מפאת דאגה לביטחונם, להיכנס לערי יו"ש, וגם מערים בריבונות ישראלית כגון אום אל-פחם הם מתרחקים פן יבולע להם. ישראלים ביישוביהם באזורי ספר, בגליל ולא רק בשומרון, כולאים עצמם בין גדרות תיל, ואילו הכפרים הערביים פטורים מאביזרי הגנה, כי אינם מטרות שגרתיות להסתננות ולהתקפה. גורמים רשמיים כגון מכבי האש, רשויות המס והמשטרה נמנעים במקרים רבים מלהיכנס לצורכי ציבור בכפרים ערביים בתחומי המדינה מחשש לאלימות נגדם.

ישראל בדרך הארוכה

על מעצבי המדיניות בישראל ללמוד משהו מן הניסיון המצטבר כאן ובאירופה. אין במדיניות המיטיבה עם המוסלמים, גם

שם וגם פה, כדי לפרק את מטען השנאה המבעבע נגד יהודים ונוצרים ולהוביל לדור-קיום אמיתי שיותיר את צווי האסלאם בין כותלי המסגד והמדרסה בלבד. הערבים נבחרו לשלוט: כך אומרות האמונה, ההיסטוריה והתרבות שלהם. ההקבלות בין ישראל לאירופה מרתקות: הערבים בישראל, כמו המוסלמים באירופה, מצפים שדגל הלאום יפסיק לשקף את האתוס הלאומי ולגלם סמלי דת לא-מוסלמיים. הקהילתיות המוסלמית החזקה, בישראל כמו באירופה, אינה נתקלת במחסומים מדינתיים כיוון שמדובר בחברות חופשיות. ביטויים של מיליטנטיות פוליטית בוקעים ברשות הרבים אצל מוסלמים שם ואצל ערבים פה. וכפפות-המשי שבהן מטופלת הפשיעה שמקורה במגזר – כאן ושם באחוזים העולים בהרבה על חלקם היחסי באוכלוסייה – בהיותה "אוכלוסייה מוחלשת", גם הן מיוצרות כנראה באותו מפעל.

חשוב לזכור: לאירופה הגיעו המוסלמים כזרים ואורחים, ולמרות זאת אין הם מהססים להלך אימים על המקומיים. קל וחומר שזה מה שצפוי לנו כאן, כאשר הערבים הם בני המקום ובעלי תחושה של בעלות על הקרקע והמרחב, ואת היהודים הם רואים כזרים שבאו ממקום אחר. לפיכך, אין זה סביר כלל שמתן זכויות לערבים ביו"ש אגב החלת הריבונות יכול להשביע את רעבונם או למחוק מלבם את תאוות הנקמה נגד יהודים – על הנכבה והכיבוש מ-1948 ומ-1967 ועד עתה.

אירופה שוקעת, ואילו ישראל עדיין מחזיקה את ראשה מעל פני המים. אך הסערה הערבית מכה גלים בחוזקה ככל שהשנים

למדינה תקינה, מתפקדת, מאוחדת ובעלת חזון. לשיטתם, האזרח הוא בראש ובראשונה אדם הנוטל חלק במאמץ לטובת הכלל. את האזרחות אפשר לקבל מכוח לידה בגבולות המדינה, משייכות לאומית, אתנית או דתית לקולקטיב שלשמו קמה המדינה, או כפועל יוצא של הגירה, התיישבות והתאזרחות. אולם אדם שאיננו מזוהה עם צביון העם וארגו זיכרונותיו, השונה ממנו בתכונות יסוד שבאישיותו הפרטית, לא תמיד ירגיש בן בית במדינה. אזרחותו חלולה.

יש היגיון מהותי בחוק השבות כבסיס להתאזרחות במדינת היהודים, ומבחינה זו יש להתייחס בכובד ראש לרעיון שנמצא בשולי השיח אך זכה למחקר מקיף ומקורי של צבי מסיני, בדבר גיור אפשרי של ערבים החולקים אתנו מוצא משותף. אך נניח רגע לחזונות רחוקים: בחינת הנעשה אצל הערבים אזרחי ישראל חושפת את הבעיות הכרוכות בזהותם האזרחית. הם נושאים מטען עשיר ועמוק של זהות רב-שכבתית, המשלבת דת ולאום, שפה ותרבות, ומציבה מחסום מנטלי ורגשי מוצק בפני הזדהות עם המדינה שהם חיים בה. הערבים חיים על תקן אזרחים, אבל נעים תמיד במסלול התנגשות עם המדינה וחיים בתחושת ניכור ממנה. הרי הם ערבים, מוסלמים, פלסטינים – והמדינה היא יהודית, עברית, ציונית. אילו היו הערבים מונָחים על ידי יושר וכנות, היו מוותרים מרצון על אזרחותם; ואילו ישראל הייתה מדינה שפועלת על פי יושר וכנות, או אילו העולם היה מתנהל על פי האמת, ישראל הייתה נמנעת ממתן אזרחות לציבור שאינו מזדהה איתה, או מפקיעה אותה ממנו כאשר הוא מובל בידי מניפי דגלי פלסטין וראשיו נוקטים הסתה שיטתית לחרמות נגד ישראל בעולם.

חולפות. אפשר לחוש את השינוי התרבותי והשיח הפוליטי באוויר. הערבים עוד ידרשו לשלב בין שני העמים בבתי ספר, כי המערכת היהודית עולה באיכותה על זו של הערבים. הערבים גם יתבעו הכרה שוויונית בשפה הערבית כך שישראל תזדהה באופן ממלכתי כמדינה דו-לשונית. אין כל ספק שהערבים לא יפסיקו את המאבק עד שיבוטל חוק השבות, הסהר יתווסף לדגל המגן דוד, ולהמנון יצורפו מילים שישקפו את פלסטין המשוחררת מעול הציונות; שלל עמותות, בהן כאלה שמיומנון יהודי, כבר חותרות בכיוון הזה בגלוי.

הצעד הראשון הנדרש הוא להכיר במציאות: מציאות של ערבים הדוחים על הסף את זכות קיומה של מדינה יהודית ומזדהים עם אויבי ישראל; מציאות של ניצול הדמוקרטיה הישראלית כדי להמשיך בניהול מאבק פלסטיני בפנים המדינה ונגדה. מדינה עם ציבור יהודי גדול וציבור ערבי גדול היא חבית אבק שריפה שעלולה להידרדר למלחמת אזרחים כוללת – או לנטישה מוחלטת של המפעל הציוני.

אזרחות או תושבות

מתוך פיקחון כזה עלינו לשוב ולדון בשתי ההצעות של חסידי הסיפוח. המהדרין בדמוקרטיה מדברים על "אזרוח" הערבים החיים ביהודה ובשומרון, ואילו הנועזים, כמו ח"כ סמוטריץ', מציעים להסתפק, לפחות בשלב ראשון, ב"תושבות" גרידא. שני המהלכים מסוכנים – וראוי לעיין בהם בקצרה.

במסורת ההגות המדינית, מושג האזרחות הוא מושג נעלה, המכונן את החיבור בין האדם ומדינתו. אריסטו ורוסו, הגל ומיל, כתבו על הנאמנות וההשתתפות שהן הבסיס

הפלסטינית אכזבה אותם קשות. כך למשל כתב באסם עיד במאמר שכותרתו "אני ואחיי הפלסטינים מעוניינים בריבונות ישראלית" בשבועון היהודי-דתי 'עולם קטן' (כ"ח בשבט תשע"ז). אין זה חידוש גדול: כבר הראו סקרים שנערכו במזרח ירושלים שכמחצית מהמשיבים הערבים היו מעדיפים לחיות תחת ריבונות ישראל ולא במדינה פלסטינית, אם תקום. טבעי שאנשים רוצים לחיות במדינה של העולם הראשון ולא ברשות פלסטינית מן העולם השלישי, על אחת כמה וכמה בשעה שכל מדינה ערבית כיום נמצאת בטווח התפשטות מיידית של אש פרעות אסלאמיסטית מכלה.

תחת ריבונות ישראלית, כך מטיפים חובבי הריבונות היהודים, תיסלל הדרך לפיוס ישראלי-פלסטיני – אך הם מתעלמים מכך שהתוצאה תהיה פתיחת השער לשיטפון דמוגרפי ערבי שיטיב את המדינה היהודית. אחרי כמעט שבעים שנות אזורות ישראלית עדיין מחזיקים ערביי הגליל והמשולש בעמדתם כי מדינת ישראל היא מורסה מוסרית, פשע דתי, עלבון תרבותי ושלטון עושק ומפלה. מומלץ שלא לפנטז על כך שערביי יו"ש יחשבו אחרת, לא בעוד שבעים שנה ובוודאי לא קודם לכן.

ומה לגבי הענקת מעמד של תושבי-קבע ולא אזורות? רעיון זה, המבטיח לכאורה את הרוב היהודי בהצבעות הכנסת, רחוק מלהיות נוסחה גואלת; למעשה זהו מקסם שווא מסוכן עוד יותר. יש כבר כיום "תושבי קבע" ערבים במדינת ישראל – רוב הערבים שגרים במזרח ירושלים. הם נהנים מביטוח לאומי וביטוח רפואי, נוסף על חופש תנועה ותעסוקה. הוספת מאות אלפי ערבים למעמד זה תחריף את המתח

יש מדינות המזכות את הנולדים בהן באזרחות באופן אוטומטי, אך רבות אחרות אינן עושות זאת. המעבר של תושב למעמד אזרח כרוך בהליכים שונים, הכרוכים לרוב בתקופות המתנה ארוכות, ולא פעם גם בהיכרות עם מנהגי המדינה ושפתה וכמובן בהיעדר איום מצד המבקש כלפי המדינה המאזרחת. שטף ההגירה מארצות מוסלמיות לאירופה גרם בשנים אחרונות להקשחת תנאי ההתאזרחות בהן. בעולם הרחב, אם כן, אזורות אינה זכותו האוטומטית של בן הארץ. מתן האזרחות הישראלית לערבים ב-1948 היה משגה חמור. נכון, הערבים לא היו מהגרים שבאו מבחוץ, אבל דעתם על ישראל הייתה כזו של אדם זר ומנוכר למדינה. והנה, רבים וטובים היום מוכנים לחזור על אותה טעות באקט של הישנות (רסידיוויזם) פוליטית משוועת, ולאזרח את כלל ערבי יו"ש – או קודם כול אזור סי, שבו כ-150 אלף ערבים – ברגע של החלת הריבונות הישראלית.

צעדים בלתי שקולים בדרך לריבונות עלולים להמיט על ישראל מחיר כבד. יש פלסטינים שבלשון זו או אחרת מדברים בחיוב על הכלתם במדינת ישראל אבל אינם מביעים כל הזדהות עם המדינה כשלעצמה. לדידם, אזורות היא עניין אינסטרומנטלי שנועד להשיג זכויות, הזדמנויות ועבודה. בכנס הריבונות הרביעי מטעם "נשים בירוק" שנערך בירושלים במאסר 2017, שביקש לקדם ריבונות ישראלית ביו"ש, הופיעו וזכו לתשואות דוברים מקרב ערביי יו"ש שהציגו את הסכמתם לריבונות ישראלית עם מתן אזורות, או מוצר דומה לה, כעסקה כדאית. עיניהם נשואות להתחברות עם מדינה של חופש ומודרניות; הרשות

יחתום על מתן אזרחות לערביי קבטיה או חלחול. לאחרונה התגלו סימני חיים וזרעי מרד באירופה, עם הצבעת המחאה למפלגות ימין פטריוטיות בשל הפניית העורף מצד מפלגות השלטון המתייפיות. ועל כך כדאי למנהיגים ישראלים מכל סוג לתת את דעתם.

אין פתרון קסם לסכסוך, לא לימין ולא לשמאל. ישראל תיאלץ להתמיד בדרך ארוכה וקשה. נראה כעת שהפתרון האופטימלי הוא לדבוק בסטטוס קוו, המתאפיין ביתרונות רבים עם חסרונות נסבלים. יש במצב הקיים פגיעה בכבוד הלאומי, יש אכזבה על כי אין מחילים ריבונות בלב המולדת העברית באופן נורמלי ורשמי – אולם אנו מתקדמים בצורה נאותה ומדודה. ישראל נמצאת ביהודה ושומרון, מקיימת בהם התיישבות פורחת, ושולטת בשטח שמן הים עד הנהר. עם גיוס משאבי נחישות וסבלנות נעמוד במשימה. יכולות להיות הפתעות-פתע שיפתחו שערי ישועה רחבים לטובה, שעת-כושר לשינוי רדיקלי בשטח. כבר היו כאלה בהיסטוריה רבת-התהפוכות של מדינת ישראל.

ומה צופן לנו העתיד שאחרי הסטטוס-קוו? לדעתי, מסתמנים שני כיוונים עיקריים שעשויים להשתלב זה בזה: הגירה פלסטינית מארץ ישראל בממדים נרחבי היקף, והתבססותה של ירדן כמדינה פלסטינית מובהקת. המשך הסטטוס-קוו יחזק את ההיתכנות של תרחישים כאלה, שבמידה זו או אחרת כבר מתרחשים בהווה; אך כל זה הוא עניין למאמר נפרד.

ברחובות כל ערינו. החלק הערבי בנוף האנושי בישראל מורגש היטב, והוא יתעצם פי כמה כשערביי טול-כרם יסתובבו בנתניה, ערביי ג'נין בעפולה, וערביי חברון בירושלים – ובהמוניהם. החיבוק היהודי-ערבי המלבב יכשיר את הקרקע לטשטוש זהותנו הלאומית ואופייה של מדינתנו. המנגינה הציונית עלולה לדום. היהודים והערבים אינם עם אחד. אלו ואלו צריכים מרחב פתוח ובטוח משלהם. ריבונות פזיזה ביו"ש היא כפסע מקטילת החלום הציוני בשם החזון השוויוני.

עדיף הסטטוס קוו

החלת ריבונות ישראלית על לבה של ארץ-ישראל תהיה מימוש חזון היסטורי. אך בעולם שמונהג על ידי חזון של שוויון, זו תחילתה של התאבדות קולקטיבית. הימין, ובוודאי גם השמאל, עלולים בהחלט ללכת בדרכי אירופה הנאורה שצביר ערכיה המבושמים מזכה אותה בתהילה ובסיפוק עצמי – אך מוביל אותה להתאבדות שקטה. האליטות בבריטל ובבירות היבשת התעלמו מצורכי הציבור ומרגשותיו בשם אידיאלים מופשטים של קבלת "האחר" הבז לכל מה שאירופה עשתה בעבר. כבאירופה כן בישראל יוצע שוויון לערבים בלי שהללו ייטשו את חזון החרבת המדינה נותנת השוויון.

גולדה מאיר כתבה בספר זיכרונותיה שהיום שבו, כשרת העבודה, העניקה למשפחה ערבית בנצרת קצבת לידה מהביטוח הלאומי גרם לה יותר התרגשות מליולדת עצמה. קל לדמיון את המנהיג הפוליטי שיכריז בעתיד שהיום המשמח ביותר בחייו יהיה כאשר

ד"ר **מרדכי ניסן** כתב ספרים ומאמרים רבים על ישראל, מיעוטים במזרח-התיכון, אסלאם ולבנון, ושימש מרצה ללימודי המזרח-התיכון באוניברסיטה העברית בירושלים

מאיר קראוס

שלום יבוא עם צדק

צודק ח"כ סמוטריץ': הגיעה עת ההכרעה. על ישראל להתנער מאסטרטגיית ניהול הסכסוך שבה היא דבקה – למעט מופעים בודדים – זה כיובל שנים. אך תהום ערכית פעורה בין ההכרעה שסמוטריץ' מציע לחברה הישראלית לבין ההכרעה שאני מבקש. סמוטריץ' מציע הכרעה המבוססת על אדגים של כוח ושל עוול. אני מבקש הכרעה המעוגנת בערכי הצדק והמוסר, האוניברסליים והיהודיים, הכרעה המתייחסת ליסודות הסכסוך ולתרופה הראויה להם. אני מקווה שזאת תהיה בחירתו של העם בישראל.

אני מבקש שהחברה הישראלית תראה בפלסטינים בני אדם, כמונו, שנבראו בצלם, ולהם מצוקות, מאוויים ושאיפות כפי שיש לנו. אני מבקש שהעם בישראל יכיר בכך שבצד זכותו המוצדקת של העם היהודי לבית לאומי בארץ ישראל, קיימות גם זכויות לאומיות מוצדקות לפלסטינים ובכללן זכות ההגדרה העצמית, והמקום לממש אותן הוא בחלק מארץ מולדתם – ארץ ישראל. אני מבקש שאנו נכיר בכך שמאבקם של הפלסטינים הוא למען חירותם, גם אם לעיתים הוא נעשה באמצעים בלתי מוסריים שאין אנו מוכנים להשלים עמם. אני מבקש שנהיה מודעים לכך שכדי להמשיך לנהל את הסכסוך ולקיים את השליטה בפלסטינים אנו משלמים מדי יום מחיר מוסרי כבד, מעבר למחיר הדמים. אני מבקש שאנו כחברה נבחן כל יום, כחובה מוסרית, בכנות וביושר, אם יש אלטרנטיבה לשימוש בכוח

לשם הבטחת ביטחוננו. אני מבקש שנפעל באופן פרו-אקטיבי למנוע את המשך האלימות, שאם לא כן, הרי אנו חוטאים לעתידנו, לעתיד בנינו ובני הפלסטינים, וגם לערכי המוסר שלנו. אני מבקש שהחברה הישראלית תכריע שהיא אכן רוצה בפשרה ותעדיף לבחון את דרך השלום וההסכמים על פני התקבעות בדרך של "לנצח תאכל חרב". ולבסוף, אני מבקש שנכיר בכך שפשרה טריטוריאלית, פתרון שתי המדינות לשני העמים, היא הדרך "לעשות צדקה ומשפט". כי כדברי חכמינו, "והלא כל מקום שיש משפט אין צדקה, וצדקה אין משפט; אלא איזהו משפט שיש בו צדקה? הווי אומר זה ביצוע (כלומר פשרה)" (ראו סנהדרין ו ע"ב).

זהו השלום שאני מבקש. שלום של כבוד אדם ושל הדדיות. שלום שבו שתי הקהילות משני צידי הסכסוך מוותרות באופן עמוק על חזונן המשיחי לבלעדיות בארץ הזאת ונותנות מרחב גם לשאיפותיה, לרצונותיה ולמצוקותיה של האחרת. זו ההכרעה שאני מציע לחברה הישראלית לבחור בה.

לסמוטריץ', כפי שעולה ממאמרו, יש הגדרה אחרת של המושגים "שלום", "שלום אמתי" ו"שלום צודק". זהו "שלום" שבו עם אחד מממש את זכויותיו ומאווייו, בעוד אין מקום לזכויותיו ולמאווייו של העם האחר. זהו "שלום" שבו צד אחד (אנחנו) מחליט ברוב טובו על התנאים שיחיה בהם הצד האחר (הפלסטינים), "שלום" של מנצחים

כזה הוא, אכן, המקרה המסובך שלנו. יש הצדקות משמעותיות לשיבת ציון ולמימוש זכות ההגדרה העצמית של העם היהודי בארץ ישראל. אך בה בעת יש הצדקות משמעותיות לתביעת הפלסטינים לזכות ההגדרה העצמית באותה חלקת ארץ. זהו בדיוק המקרה שבו צריך לקיים משפט צדק, היינו: פשרה.

סמוטריץ' אינו רואה את הפלסטינים כעם, אינו שומע את קולם, ובוודאי אינו יכול להיות ער להצדקות שיש עמם. בתמונת עולמו קיים רק עם יהודי יחיד ומיוחד, על שאיפותיו כפי שהוא מתיימר להגדיר לו אותן, וממילא אין מקום בעולמו לדילמות מוסריות. סמוטריץ' חוזר ומדגיש כי "אמונה בצדקת הדרך חיונית". חשוב להבהיר: אמונה רבה בצדקת הדרך, אמונה רבה ככל שתהיה, אינה מעניקה לדרך זו תוקף מוסרי. גם כאן, ההיסטוריה האנושית מלמדת אותנו כי חברות שונות עשו פשעים נוראים נגד האנושות בכללה, וגם נגד העם היהודי, מתוך אמונה שלמה בצדקת דרכן.

הנה כי כן, זוהי התהום הפעורה בין ההכרעה שאני מבקש לבין זו שמבקש סמוטריץ', בין שאיפה שלי לשלום מכבד לבין שאיפתו של סמוטריץ' להכניע, בין הרצון שלי להיות פועל צדק לבין אמונתו האתנוצנטרית בצדקת דרכו. סמוטריץ' נושא את שם השלום לשווא. הוא אינו מבקש שלום אלא הכנעה בכוח הזרוע. סמוטריץ' נושא את שם הצדק והמוסר לשווא. הוא אינו מחפש צדק אלא הנצחת עוול. ואלה, הכנעה בכוח הזרוע והנצחת העוול, לא יביאו שלום על ישראל.

האם באמת ניסינו?

אלא שסמוטריץ' מערער – בטיעונים

ומנוצחים, של שולטים ונשלטים, כמו ה"שלום" בין סוס לרוכבו. ההגדרה אינה חדשה וייחודית. ההיסטוריה האנושית, כולל זו הנוכחית, מלאה בדוגמאות שבהן משטרים כוחניים הצדיקו את תוקפנותם ברצונם להביא שלום. הגדרה זו מעקרת את מושג השלום מתוכנו וממהותו, ובוודאי שוללת כל אפשרות להשגתו.

גם הגדרת ה"צדק" אליבא דסמוטריץ' מעקרת את תוכנו של המושג. הצדק לשיטתו הוא עניין מטפיזי. כל מה שהעם היהודי עושה בכלל, ובהקשר למפעל הציוני בפרט, הוא אִפְרִיורי המעשה "הצודק והמוסרי ביותר" ואינו נתון לשבט הביקורת. כך, תוכניתו להכנעת הפלסטינים היא "הצודקת והמוסרית ביותר בכל קנה מידה". אכן, תהום ערכית פעורה ביני לבינו בהבנה צדק מהו. אני מבקש לקיים כאן בעולם הארצי "וּשְׁפָטְתֶם צְדָק בֵּין אִישׁ וּבֵין אָחִיו וּבֵין גֵּרוֹ". צדק אינו תיאוריה מופשטת שעניינה יחסיו של אדם עם אמונתו או עם אלוהיו. צדק נבחן בפרקסיס, בהשלכות מעשיהם של אדם וחברה על בני אדם אחרים ובהתאם לכלל "מאן דסני עלך לחברך לא תעביר". הכלל האוניברסלי-היהודי הזה, שעניינו הגבלת כוחו של החזק, אינו קיים אצל סמוטריץ'. הרי אין שום רכיב בתוכניתו שהוא היה מוכן לקבל ולהשלים עמו, אם המציאות הייתה הפוכה, וכוח ההכרעה היה בידם של הפלסטינים.

צדק ארצי, בשונה מהצדק האמוני-הבינארי של סמוטריץ', אינו בהכרח בלעדי. צדק ארצי מניח שיינתנו מצבים שבהם יש טענות צודקות לשני הצדדים המתנצחים ביניהם, וטענותיו הצודקות של האחד אינן מוציאות את טענות האחר ממרחב הצדק.

אחד שאומץ בדיעבד, על פני יובל שנים, אינם מעידים על כך שניסינו פעם אחר פעם ו"אנחנו זוכים לחזות בכישלון פתרונות אלו ובחוסר התוחלת שבהם" כטענתו של סמוטריץ'. מיעוט הניסיונות רק מעיד על חוסר רצוננו, על חוסר הנחישות שלנו ועל הרפיון האוחז בנו ביחס לאפשרות פתרון הסכסוך באמצעות תהליכים מדיניים.

טענת ה"ניסיון" אינה נכונה, ובוודאי לא נכונה המסקנה שאין טעם להמשיך ולנסות. יש להניח כי מחויבות למצוא פשרה והתמדה במאמצים היו מגבירות עד מאוד את סיכויינו להגיע להסדר, הגם שלא ניתן להבטיח זאת. את טענת ה"ניסיון" אפשר לבחון גם בהתבוננות השוואתית בתשומות של המדינה למטרות ביטחון לעומת התשומות שלה לקידום תהליכים מדיניים. בכל יום קמים במדינת ישראל מאות אלפי בני אדם שעניינם ביטחון ישראל. אלה עמלים בכוחות הביטחון, בתעשיות הביטחוניות ובגופים נוספים לשמירת ביטחוננו. אנו יודעים לקחת את הטובים והמוכשרים ולהעמיד לרשותם את המשאבים הנחוצים במטרה להגן על המדינה. אנו פועלים לנוכח האתגרים הביטחוניים בהתמדה רבה, ואין אנו חדלים ממאמצינו לתת מענים לאיומים גם אם לא צלחו חלק מניסיונותינו. שאם לא כן, לא היו בידינו היום לא כיפת ברזל, לא שרביט קסמים ולא מופתים אחרים, ונמצאנו מפקירים את ביטחונם של אזרחי ישראל.

אל מול המאמץ הביטחוני העצום, אני עומד משתאה ומתוסכל מדלות המעשים ומרפיון המאמצים בתחום המדיני. אין במדינת ישראל גוף רשמי, אגף, מחלקה, או אפילו יחידה בת עשרה אנשים (!) שיעודם

שחלקם מוטים ושגויים וחלקם ראויים להתייחסות – על אפשרות השגתו של השלום שאני מבקש ועל ההיתכנות לפעול לאור ערכי השלום והצדק. הטענה הראשונה היא טענת ה"ניסיון". ניסינו לפתור את הסכסוך במשא ומתן פעמים רבות והדבר לא עלה בידנו, ואם כך כנראה אי אפשר לפתור אותו באמצעות משא ומתן לשלום על בסיס עקרון שתי המדינות. האומנם? האם ישראל ניסתה אינספור פעמים לקדם פתרון זה? התשובה לשאלה זו היא בפשטות: לא.

במהלך מחצית-היובל הראשונה לאחר 1967 ישראל לא נקטה כל מהלך יזום לקיים דיאלוג שמטרתו לסיים את הסכסוך הישראלי-פלסטיני. במחצית-היובל השנייה ניתן לציין שלושה מופעים של יוזמה ישראלית. הראשון בהם הוא הסכמי אוסלו (1993), "יוזמה פרטית" שאומצה מאוחר יותר על ידי מקבלי החלטות. המופע השני הוא מהלך קמפ-דייוויד (2000), שנסתיים בכישלון. והמופע השלישי הוא תהליך אנאפוליס (2007–2008) שנקטע באיבו עם התפטרות ראש הממשלה. מאז 2009 לא נקטה ישראל כל מהלך יזום בניסיון ליישב את הסכסוך. לא זו אף זו, ממשלת ישראל מנסה בכל דרך שלא להגיע לדיאלוג של ממש עם הפלסטינים במטרה לפתור את הסכסוך. היא פיתחה יכולות מרשימות לשחק במרכז המגרש המדיני באופן שימנע כל אפשרות הבקעה. אנו רואים זאת בהתנהלות המדינית; אנו רואים זאת בדרישות המתעוררות, חדשות לבקרים, מהפלסטינים; ואנו רואים זאת בחקיקה המטילה עוד ועוד סייגים על האפשרות שממשלה ישראלית תוכל אי פעם בעתיד לקיים משא ומתן. שני ניסיונות יזומים ועוד

גם התנועה הלאומית היהודית המודרנית- הציונות שאבה את מקורות ההשראה שלה ממקורות שונים, ובהם הופעתו של הרעיון הלאומי במאה ה-19 באירופה ומצוקות היהודים במקומותיהם, ואין במקורות אלה כדי לפגום בצדקת זכויות היהודים דווקא בארץ ישראל, כפי שיש הטוענים.

ההתעלמות השגויה

במלאת מאה שנה להצהרת בלפור עלינו להכיר בכך שבצד ההכרה ההיסטורית בזכויות היהודים בארץ ישראל, בריטיניה הגדולה ומאוחר יותר חבר הלאומים שהעניק לה את המנדט בפלסטינה לא נתנו דעתם על בני הארץ הערבים, שהיו בעת ההיא כ-90 אחוז מתושבי הארץ, ועל זכויותיהם. הצהרה זו נתנה עדיפות מוחלטת לקבוצת המיעוט, הקהילה היהודית, והגדירה אותה כבעלת זכויות לאומיות, אך נמנעה מלהכיר במקביל בבני הארץ ובזכויותיהם אלה. הפלסטינים ניסו להיאבק לשוויון ולזכות אף הם ולו במעמד ובייצוג מקבילים, אך ללא הצלחה. העדיפות שזכינו לה סיעה לנו רבות לכונן את היישוב היהודי בתקופת המנדט ולהיערך לקראת הקמת מדינה עצמאית. אך קבלת עדיפות זו איננה עדות לכך שאין הצדקה לטענת הזכויות של הפלסטינים.

ההתעלמות מבני המקום טפחה על פני הבריטים, על פני הקהילה הבינלאומית ועל פנינו, והביאה בסופו של תהליך לתוכנית החלוקה, לסירוב הפלסטיני לקבל אותה, לשפיכות הדמים של מלחמת העצמאות שבמהלכה ברחו כ-700 אלף פלסטינים ממקומות מושבם בארץ ישראל, ולהימשכות הקונפליקט עד עתה.

המחשבה שבני הארץ היו צריכים לקבל

לחשוב על פתרונות מדיניים אפשריים ולהציע אותם למקבלי ההחלטות. אם אין תשומות, הכיצד תהיינה תוצאות? הלזאת ייקרא "ניסיון"? החידלון הזה הוא, בראש ובראשונה, כשל מוסרי, והוא גם גובל בהפקרת חייהם של אזרחי ישראל.

המציאות הנוכחית אינה תוצאה של התעקשות חוזרת ונשנית על פתרון "בלתי אפשרי", מודל שתי המדינות, כפי שטוען סמוטריץ'. המציאות הנוכחית היא תוצאה של חוסר הרצון והנחישות לקיים משא ומתן על פתרון שתי המדינות ושל חוסר הנכונות לשלם את מחיר השלום – להיפרד מחזון ארץ ישראל השלמה. לא התוכניות לשלום מנציחות את הסכסוך, אלא חוסר הרצון להגיע להסדר.

הטענה השנייה היא טענת ה"אין פרטנר". סמוטריץ' משכלל טענה זו והופך אותה לדטרמיניסטית. לדבריו, לא זו בלבד שהפלסטינים אינם פרטנר בעת הזאת, ממהות הווייתם אין הם מסוגלים להיות פרטנר אי פעם, שהרי "התנועה הלאומית הפלסטינית היא תנועת-שלילה לציונות". עמדה זו היא מפלטו של מי שאינו רוצה להתבונן נכוחה בקונפליקט המלווה אותנו במאה השנים האחרונות, פן תקלקלנה לו העובדות את תמונת המציאות המוטת אידיאולוגית.

אכן, הופעת היהודים הייתה אחד הגורמים, רק אחד מהם, להתעוררות הלאומית הפלסטינית: תושבי הארץ הערבים הבינו היטב כי הגעת היהודים תהיה על חשבונם והמאבק אכן סיעה לגיבושם. אולם המקורות שמהם שאבה התנועה הלאומית הפלסטינית את השראתה, ובכללם ההתנגדות לציונות, אינם פוגמים בצדקת טענת הזכויות שלה.

ושמונים מעלות", אך אינו מציע לנו שום דרך חדשה. הוא מציע לנו להפטיר כאשתקד ולהמשיך בדרך המחיקה וההתעלמות מתביעותיהם ומזכויותיהם של הפלסטינים. הוא מציע לנו גם להכריע את הסכסוך תוך הישענות על הכוח הצבאי. והרי זה מה שאנו עושים מזה חמישים שנה: מפעילים כוח צבאי כדי לדכא את ההתנגדות הפלסטינית לשלטוננו. מה חדש בכך, ומה עוד לא עשינו ונעשה?

זאת ההיסטוריה של הקונפליקט. אכן הייתה בקרב הפלסטינים התנגדות עמוקה למפעל הציוני, ואת רקעה הסברנו. אך האם הפלסטינים היום אינם פרטנר? ובכן, מי שמעונין בכך יזהה בבירור תהליכי השלמה והכרה של החברה הפלסטינית עם קיומה של מדינת ישראל. הארגון לשחרור פלסטין (אש"ף) קם ב-1964 ומטרתו המוצהרת הייתה מאבק מזוין בישראל עד לחיסולה. ב-1988 הכיר הארגון במדינת ישראל, ובשנת 1993 יו"ר הארגון יאסר ערפאת הצהיר על הכרה בישראל במכתב רשמי לראש ממשלת ישראל, יצחק רבין ז"ל. פתרון שתי המדינות בגבולות 1967 אומץ זה מכבר על ידי הגורמים המייצגים את העם הפלסטיני, וזהו היעד המוצהר של הרשות הפלסטינית. כל הבקיא בנבכי המשאים והמתנים שהתקיימו יודע כי חלו שינויים לא מבוטלים בעמדות הפלסטינים לאורך השנים בסוגיות הליבה השונות.

בסקרים שנערכו לפני כעשור זכה פתרון שתי המדינות לתמיכה של כ-71 אחוז מהפלסטינים. סקרים נוכחיים (משאל עמים 2016-2017) מעידים שיש שחיקה בתמיכה הפלסטינית בפתרון זה; אך לדעת מומחים המנתחים סקרים אלה, השחיקה

את הגעת היהודים לארץ ישראל בהשלמה, ואולי אפילו בהכרת תודה בשל "שפע, קדמה, פיתוח וטכנולוגיה" שאלה יביאו לכאן, היא אבסורדית. הערכת הפלסטינים באשר לעתידים הייתה נכונה: מימוש ההגדרה העצמית של היהודים פגע קשות בזכויותיהם. אך לא רק הם העריכו נכונה את ההתפתחויות הצפויות. שלא כסמוטריץ', ראשי התנועה הציונית בתחילת המאה ה-20 לא הכחישו את המשמעויות של שיבת ציון ביחס לפלסטינים. בכנותם זיהו נכוחה את מה שהם קראו "הבעיה הערבית", גם אם לא בהכרח ידעו כיצד להתמודד עמה. הם הבינו כי הרווח וההצלה שעמדו ליהודים בזכות ההבטחה המוצדקת להקמת בית לאומי בארץ ישראל באו על חשבון זכויותיהם של בני הארץ הערבים.

בראייה היסטורית, הימשכות המאבק זה מאה שנה היא תוצאה ישירה של הניסיונות להתעלם מהתביעות המוצדקות של הפלסטינים ומהמחויבות לאזן בין התביעות של שני הצדדים. הצהרת בלפור היא בעלת משמעות גדולה מאוד בחוויה שלנו היהודים, כי לאחר אלפיים שנה שבהן לא היינו "קיימים" מבחינה מדינית וזכויותנו כעם לא הוכרו, שבנו אל ההיסטוריה, שבנו להיות גוף לאומי מוכר בעל זכויות. בה בעת, אותה הצהרה היא בעלת משמעות רבה כל כך בחוויית הפלסטינים כי היא מגלמת את ההפך המוחלט: את מחיקתם מהמרחב המדיני, על הזכויות הנובעות מהשייכות אליו. חוויית המחיקה היא חוויה מכוננת בהוויה הפלסטינית, והיא חזרה ונשנתה בשנות המאבק הרבות. אין דרך לסיים את הסכסוך ללא הפסקת המחיקה.

סמוטריץ' מצהיר על "שינוי של מאה

שיחזקו את עמדתו, עמל ללא לאות להטמיע בתודעת הציבור שהאחר אינו פרטנר, ולבסוף טוען שאין מנוס אלא להכניעו. כך, במקום לדבר עם הפלסטינים על הנושאים שעל סדר היום, במקום לנהל משא ומתן, אנו ממלאים את תודעתנו דימויים מלוא הטנא באשר למיהותם של הפלסטינים ולמה שהם חושבים, רוצים ויכולים: הפלסטינים, אנו משכנעים את עצמנו, אינם יחידה לאומית מובחנת; הם אינם רוצים ואינם יכולים להכיר במדינת ישראל ומעוניינים בחיסולה; הם לא באמת רוצים מדינה; הם לא בהכרח רוצים שתי מדינות; ואין מנהיג פלסטיני שיוכל לקבל פשרה ו"להישאר בחיים". מה ראית, סמוטריץ', להזכיר את מקום חרפתנו? פסה הבושה מן הארץ? הרי המקום שבו מנהיג לאומי שהוביל לפשרה בסכסוך לא נשאר בחיים הוא אצלנו.

פרספקטיבה של ביטחון לאומי

הטענה השלישית והיא כבודת משקל היא טענת הביטחון. בשונה מטיעונים פופוליסטיים המתיימרים לשאת לשווא את שם הביטחון, השאלה שראוי להתייחס אליה היא האם עתידה של מדינת ישראל בטוח יותר עם מדינה פלסטינית או בלעדיה.

בניתוח תמונת המצב של הביטחון הלאומי של ישראל חייבים להתייחס אל האיזמים הקונקרטיים האפשריים: טרור בלב הארץ, השתלטות גורמים עוינים על המדינה הפלסטינית, השתלטות גורמים עוינים על ממלכת ירדן ועוד. אך לא רק אלה. ביטחון לאומי נמדד גם ביחסי הכוחות, בכוונות הצד האחר לפגוע וביכולותיו, במידת התמיכה הבינלאומית, וגם באמונתה של החברה הישראלית בצדקת עמדתה המוסרית.

נמצאת במתאם עם העלייה המשמעותית בתפיסת הפלסטינים את הישראלים כ"לא פרטנר". לדעת מומחים אלה, הפלסטינים אינם רואים ערך בתמיכה בפתרון כלשהו כאשר לדעתם ישראל אינה הולכת לשום פתרון. הם מתבוננים בנו ומאבדים את אמונתם שפנינו לשלום. בחדלוננו, לא השכלנו "לצרוב בתודעתם" שאנו פרטנר לשלום; והנה סמוטריץ' מבקש במקום זאת לצרוב בתודעתם "שהחלום הפלסטיני נגוז". עדיין, למרות השחיקה, פתרון שתי המדינות זוכה לתמיכה משמעותית בדעת הקהל הפלסטינית, הרבה יותר מכל פתרון אחר.

אכן, בצד כל אלה, חוינו תקופות קשות של טרור ושפיכות דמים ושל מאבק מזוין, לעיתים מזוועה, שעוררו בנו סימני שאלה לגבי האפשרות לסיים את הסכסוך בדרכי שלום. עם זאת, היו"ר הנוכחי של הרשות הפלסטינית, מחמוד עבאס, שולל זה שנים, בקול ענות גבורה, את המאבק המזוין נגד ישראל, ומפעיל את כוחות הביטחון של הרשות במלחמה נגד הטרור.

התמונה מורכבת ולעיתים כואבת. יש בה צללים, אך יש בה גם אורות. הפלסטינים אכן אינם פרטנר קל. הם מתכוונים לעמוד על זכויותיהם ועמדותיהם כפי שהם תופסים אותן, והפערים בינינו לבינם אינם מבוטלים. אך הצגת הדברים כאילו הפלסטינים עומדים עד היום בסרבנותם להכרה בקיומה של מדינת ישראל היא מצג שקר. אכן, יש גם אצלם כאלה המסרבים לכל פשרה – כמו שיש אצלנו אנשים כסמוטריץ', שבכל דרך אינם רוצים להכיר בזכויות הפלסטינים ומתנגדים לכל פשרה.

מי שלא רוצה לנהל משא ומתן, מי שלא רוצה למצוא פשרה, בונה דימויי אויב

עטיפתה בלשון של מוסר, צדק, שלום, דו-קיום ודמוקרטיה אינה מטשטשת את מהותה האידיאולוגית-כוחנית. אף אין זו תוכנית ריאליסטית שיש בידה להביא לשלום וביטחון. היא מבוססת על הכחשה של מהות הסכסוך, על היכרות שטחית עם מקורותיו, על ניתוח שגוי ומוטה של ההיסטוריה ושל המצב, ועל חוסר הבנה של הדרוש לפתרונו. בשל כך, היא לא תצליח להביא לסיומו.

לעומת תוכנית ההכרעה האידיאולוגית-כוחנית של סמוטריץ' אני מציע הכרעה המושתתת על צדק ושלום והעולה בקנה אחד עם מסורת ישראל ועם הערכים האוניברסליים, והיא פתרון שתי המדינות לשני העמים. פתרון זה אינו "שגוי מבחינה ערכית וציונית"; זהו הפתרון הראוי מבחינה ערכית וציונית. הפתרון מציע שבמקום שצד אחד יותר כליל על שאיפותיו, שני הצדדים יוותרו על שאיפותיהם לבלעדיות. במקום "ניצחון" הוא מציע פשרה. האין זה צודק יותר? ריאלי יותר? בעל סיכויי הגשמה רבים יותר?

זוהי האופציה הטובה יותר להבטיח את עתידו של החזון הציוני ושל מדינת ישראל. הסכמי שלום, קבלה על ידי העולם הערבי, ותמיכה והכרה מצד הקהילה הבינלאומית מבטיחים את עתידה של מדינת ישראל יותר מכל רעיון עוועים המנציח מציאות של מנצחים ומנוצחים.

ועוד דבר. ח"כ סמוטריץ' פותח את תוכניתו בניסיון לגילוי נאות. לדבריו "המאמר אינו מניפסט דתי-אמוני אלא תוכנית ריאליסטית... פרי ניתוח של המציאות ושורשיה ובתשתיתה הנחות יסוד עובדתיות, היסטוריות... המובילות לפתרון... היחיד שהוא בעל היתכנות מציאותית". לא

ובכן, יחסי הכוחות בין ישראל למדינות העולם הערבי הם הטובים ביותר שישראל ידעה מעודה. מדינה פלסטינית שתקום כתוצאה מהסדר לא תהווה איום קיומי על ישראל. דרישות הביטחון של ישראל תפקידן למזער את היכולת לממש את האיזמים הקונקרטיים. הן הוצגו בעבר לאמריקנים ולפלסטינים, ורובן נענו בהתייחסות חיובית גם אם נותרו פערים בעמדות הצדדים. הנתר ראוי להיות נידון סביב שולחן המשא ומתן.

רפוי חוויית המחיקה באמצעות הכרה בזכויות הפלסטינים אמור לצמצם למינימום את הכוונות ואת המוטיבציה לפגוע בישראל. התמיכה הבינלאומית בישראל תגבר ללא שיעור, והערעור על קיומה של מדינת ישראל והביקורת על התנהלותה ייעלמו. מעבר לכך, הסדר עם הפלסטינים יפתח את השער לנורמליזציה עם מדינות ערביות ומוסלמיות רבות, וצפוי שינוי אסטרטגי מהותי במעמדה של מדינת ישראל. וכן, גם בבית פנימה, הסדר יעניק לחברה הישראלית את תחושת הצדק החיונית כתשתית לביסוסו של ביטחון לאומי.

כל אלה הם שיקולים מדיניים-ביטחוניים כבדי משקל התומכים בבחירה בהסדר של פשרה, ועליהם יש לקיים את הדיון. זאת, כמובן, אם אין אנו נושאים את שם הביטחון לשווא ומסווים עמדות אידיאולוגיות מאחורי מסכת הביטחון; כי העושים כן, חזקה עליהם שלעולם לא ימצא להם הסדר שלא יסכן לדעתם את קיומנו.

תוכניתו של סמוטריץ' אינה מבוססת על צדק ושלום. ולו בשל כך, היא ראויה להידחות על הסף על ידי החברה הישראלית.

שייכת רק לנו.

אני יכול לכבד תפיסות דתיות-אמוניות. יש מהן שהן חלק ממני; ויש שכל ישותי שוללת שלייה מוסרית. התוכנית של סמוטריץ' על יסודותיה הרעיוניים כלולה באלה האחרונות.

השתכנעתי. הניסיון להציג תוכנית מבוססת על תפיסה אידיאולוגית-אמונית כתוכנית מדינית פרי ניתוח ריאלי של הסכסוך לא צלח. יסודותיה של התוכנית נטועים עמוק באמונותיו של סמוטריץ' בעליונותנו על האחרים, בשימוש בכוח, בייחודנו, בכך שכל מה שאנו עושים הוא מוסרי, שרק אנו צודקים, ובאמונתנו שארץ ישראל השלמה

מאיר קראוס, עמית מחקר במכון שלום הרטמן וחבר הוועד המנהל של מציל"ה, הוא איש חינוך, מומחה במדיניות ציבורית וקצין בכיר במילואים. שימש, בין היתר, מנכ"ל מכון ירושלים למחקרי מדיניות וראש מנהל חינוך ירושלים. ממיסדי 'חוג תכלת' אחרי הסכמי אוסלו

בתגובה ל"כסף, מצלמים: מדוע אין קולנוע ישראלי ימני"
מאת זיו מאור, גיליון 6

אמנון פורטוגלי

הקרנות לא נועדו לתעמולה

מפורטות לשינויים. במאמר יש דיון לגליסטי מעניין על כך שמערכת התמיכות אינה תואמת לחוק הקולנוע, והצעות מעניינות לפתרון אי התאמה זו. זהו מאמר חובה (כמעט) לכל המתעניין בתחום – אם כי הוא יוצר רושם מוטעה כאילו אסור ליצור סרט בישראל ללא מעורבות של קרנות הקולנוע.

בא המאמר ב'השילוח' ושופך אור על הסיבה שהניעה את מאור או את שולחיו לערוך את המחקר במסגרת 'קהלת': "התחושה של רבים כל כך שאין בקולנוע הישראלי ביטוי לקולות פטרוטיים". ואכן, החלק החשוב יותר במאמר ב'השילוח', הוא החלק הדן במה שמוגדר במאמר "קולנוע ישראלי ימני".

כבר בכותרת נקבע באופן נחרץ כי אין

מאמרו של מאור הוא השלישי (עד עתה) שהוא מפרסם בנושא זה. המאמר הראשון פורסם כנייר עמדה של 'פורום קהלת' ביולי 2016 בכותרת "תקצוב הקולנוע הישראלי – ניתוח והצעת מדיניות". בשלב השני, ערוץ 7 דיווח בינואר 2017 כי האגודה לזכות הציבור לדעת, שעו"ד זיו מאור היה אז המנכ"ל שלה, "השיקה קמפיין במטרה להביא לשינוי בשיטת התמיכה בסרטי הקולנוע בישראל".

נייר העמדה של מאור בפורום קהלת הוא תיאור מקיף של מערכת התמיכה והתקצוב של הקולנוע הישראלי. הוא סוקר את התפתחות הקולנוע הישראלי, את הליך היצירה של סרט, את חוק הקולנוע, מועצת הקולנוע, קרנות הקולנוע ומבחני התמיכה, את צורת קבלת ההחלטות ואת התוצאות בשנים האחרונות, וחותם בהמלצות

שאינן סרטים שעוסקים באנשי ימין בישראל, כולל במתנחלים ובציונות הדתית; יש ויש (והמפורסמים שבהם, כנראה, הם סרטיו של יוסי סידר), אך אלה סרטים שמדברים על המחנה הימני בישראל (לא פעם תוך הצגה גרוטסקית שלו) ולא סרטים שמבטאים את ערכיו. יש סרטים על ימנים, אין סרטים שמבטאים ערכים ימניים" אלא שבשום מקום במאמר אין הגדרה או הבהרה או דיון מהם אותם ערכים ימניים ומהם אותם סרטים המבטאים ערכים ימניים.

המפתח או הפתרון לכך נמצא לדעתי במאמר מאת נדב גדליה שהתפרסם ב'מעריב' במארכ 2017. המאמר מספר על קמפיין פייסבוק בשם "לא בקרוב" של זיו מאור, מחבר המאמר ב'השילוח' ואז מנכ"ל 'האגודה לזכות הציבור לדעת', שנועד להביא לשינוי בשיטת התמיכה בסרטי קולנוע בישראל. גדליה מצטט את זיו מאור: "הבמאי יוסף סידר, למשל (שבא מהציבור הדתי-לאומי ויצר סרטים כגון 'ההסדר', 'מדורת השבט', 'בופור' ו'הערת שוליים'. נ"ג), הוא יוצר מעולה בעיניי, אבל הוא מספר את הנרטיב השמאלני או מותח ביקורת על הציבור הדתי, שמתלהב מזה שהוא רואה את עצמו על המסך ולא קולט שבעצם לא מספרים את הסיפור האמיתי שלו. גם הסרט 'שמח חתני' (בבימוי אמיל בן שמעון. נ"ג), שלכאורה מציג דתיים, לא מספק אותי. הוא מותח ביקורת על המגזר הדתי, האורתודוקסי".

"לא מספק אותי". המפתח למימון סרטים הוא מה שיספק את מאור. מתברר שגם במאים הבאים מהציבור הדתי-לאומי ויוצרים סרטים מעולים שמצליחים בקופות, שהוא אחד הקריטריונים הראשיים אצל

קולנוע ישראלי ימני, ושמנגנון התקצוב הממשלתי לקולנוע הישראלי אינו מעודד מתן ביטוי לחברה הישראלית, אלא מעניק כוח רב לקבוצה הומוגנית שכמעט תמיד מאגפת אותו משמאל. בהמשך נאמר ש"מאז 1988 לא הצליחה תעשיית הקולנוע הישראלי להוציא מתחת ידיה ולו סרט ימני מובהק אחד... הבעיה היא לא שיש סרטים שמאלניים, אלא שאין כלל סרטים ימניים. שהמנגנון מנציח טעם אומנותי – ואידאולוגי – מוגבל מאוד, במקום לשקף את הקשת הישראלית, ובעצם את הרוב של הציבור היהודי-ישראלי" (עמ' 143-144).

אבל מהו סרט ימני? על כך משיב מאור: "לא ערכתי בדיקה שיטתית, סרט אחרי סרט, וגם לא הגדרתי בצורה ברורה מהו סרט 'שמאלני' ומהו סרט 'ימני'. ספק אם בדיקה כזו וקטגוריזציה כזו יכולות להיעשות כלל ועיקר. בכל זאת אני קובע שכמעט אין קולנוע ישראלי ציוני או ימני; אני טוען זאת בפני חוגים שונים בהרצאות כבר תשע שנים, ועוד לא מצאתי מישהו שיסתור את טענותי".

לקרוא ולא להאמין. איך העורך מאשר מאמר שאבן הראשה שלו היא טענה שהסימוכין לה מוצהרים, על ידי הכותב עצמו, כחסרי כל ביסוס? ככאלה שלא ניתן כלל לדעת הכותב לבסס אותם? האם מחבר המאמר, שהוא עורך דין, היה מעז לטעון טענה עובדתית בבית דין כשזו אינה מבוססת על בדיקה שיטתית, הגדרתה אינה ברורה וספק אם בכלל ניתן לעשות אותה? אני מניח שבית המשפט היה זורק אותו מכל המדרגות.

בשלב הבא יש מעבר מסרט "ימני" לסרט המבטא "ערכים ימניים": "אין פירוש הדבר

על המגזר הדתי, האורתודוקסי, ואסור לספר את הנרטיב השמאלני. זה מזכיר סרטים מתקופת רוסיה הסובייטית וסרטים המופקים היום בקוריאה הצפונית. אני לא בטוח שאלה הם סרטים שאנו רוצים לתמוך בהם.

מאור, לא מספקים את מאור.

אז מה הוא סרט ימני או סרט המבטא ערכים ימניים? מה יספק את מחבר המאמר ב'השילוח' ואת חבר מרעיו לקמפיין? שתי אבני־בוחן עוברות אצלו כחוט השני: אסור למתוח ביקורת על הציבור הדתי,

אמנון פורטוגלי הוא חוקר במרכז חזן במכון ון־ליר

בתגובה ל"חיזוק הדמוקרטיה - בלי שינוי השיטה"

מאת עמנואל נבון, גיליון 5

ג'וני גרין

צריך לשנות את השיטה

נקבעת בה מראש בידי מנגנון מפלגתי; בין מדינות ה-OECD, רק ישראל וטורקיה עושות כך. ישראל היא הדמוקרטיה היחידה בעולם שבה המדינה כולה מהווה מחוז בחירה אחד. כך ישראל שמה עצמה כחריגה בסקירה השוואתית גסה, ועובדה זו אינה מודגשת דיה במאמר.

ד"ר עמנואל נבון מציג ניתוח מעמיק ומקיף של שיטת הבחירות בישראל על יתרונותיה וחסרונותיה, ודן בסוגיית השינויים הרצויים בשיטה הקיימת. המאמר מאיר נושא חיוני שאינו מקבל יחס ראוי בדיון הציבורי, ואשר נותר לרוב מעורפל ונסתר מעיני הציבור הרחב. אולם יש מקום להעיר על כמה קשיים ואי־דיוקים העולים ממנו.

שנית, ובאופן כללי יותר, במסגרת בחינת שיטת בחירות מן הראוי שנבחן אילו שיטות רצויות או מוצלחות, ולא דווקא מה מתקיים ב"רוב" הדמוקרטיה, שחלק ניכר מהן צעירות ועודן מעצבות את אופיין בניסוי וטעייה. למשל, יש סיבה טובה שנרצה להידמות יותר לבריטניה, ופחות לאיטליה.

בסקירת הפתיחה מציין נבון כי ישראל נמנית עם "רוב" הדמוקרטיה הנוהגת בשיטה ה"רשימתית-יחסית", שלפיה הבוחרים מצביעים לרשימה/מפלגה וחברי הפרלמנט נקבעים לפי כמות הקולות היחסית שקיבלה כל רשימה. קביעה זו בעייתית משתי סיבות.

חלק ניכר מהמאמר, ולב הדיון בו, מתייחס להצעה שישראל תעבור לשיטת בחירות "אזורית-רובנית", שבה המדינה מחולקת למחוזות וכל מחוז בוחר בנציג (או בכמה נציגים) לפרלמנט. מקובל לחשוב ששיטה

האחת: ישראל חריגה מאוד בשיטה היחסית שלה, וקשה למנותה עם "רוב" הדמוקרטיה; היא הדמוקרטיה היחידה הנוקטת שיטה זו באופן כה טהור ומגביל. ישראל היא מן המדינות היחידות בעלות שיטת "רשימה סגורה" שרשימת המועמדים

פחות סביר שהבוחר יצביע למועמד של מפלגה "עוינת", אבל בהחלט ייתכן שיצביע למועמד עצמאי, מועמד של מפלגה קטנה התואמת את עמדותיו באופן חלקי, או אפילו מועמד אחר מאותה מפלגה. ועוד, מנגנון קביעת זהות מועמד המפלגה מביא בחשבון את אהדת הציבור כלפי המועמד; כלומר, אם נדמה שהבוחרים אינם שבעי רצון, המפלגה עצמה עשויה להעמיד מועמד אחר תחת הנוכחי. הדברים הללו תקפים למועמד המבקש לזכות בבחירות, וביתר שאת תקפים לנציג מכהן המעוניין להיבחר בשנית. לאור כל האמור, נראה שאין ביסוס או הצדקה לטעון שמדובר בקשר "פיקטיבי", ומכל מקום יתרונותיה הרבים של שיטה זו עומדים לזכותה.

גם הטענה נגד תהליך קביעת גבולות מחוזות הבחירה מעלה תמיהה. מורכבות של תהליך דמוקרטי ואתגר ביישומו אינם מהווים תירוץ נגד אימוצו, במיוחד כאשר ייתכן שהוא מוצדק ונדרש בפני עצמו. לא כל שכן כאשר מדובר בבטיחה "קלאסית" אשר כמעט כל מדינה דמוקרטית מתמודדת עמה באופן זה או אחר, לרוב ביעילות וביצירתיות.

בנון מציג "הדמיה" של תוצאות בחירות לפי מחוזות על בסיס בחירות אמת שהתקיימו בעבר. אלא שעצם עריכת הדמיה שכזו והצגתה חוטאות לדיון ואף מסתכנות בהטעיה חמורה – שהרי שינוי שיטת הבחירות יביא, מעצם הגדרתו, לשינוי באסטרטגיית ההצבעה של הבוחר, לשינוי באופי ובשיטה של מסעות הבחירות של המועמדים, וכן באינספור משתנים המשליכים על ההצבעה ועל תוצאות הבחירות. לכן מקובל לחשוב בתחום מדעי המדינה כי הדמיה שכזו היא תמיד

זו מובילה לשתי מפלגות גדולות לעומת מצב של ריבוי מפלגות בינוניות וקטנות. כך גם נהוג לומר כי בין יתרונותיה של שיטה זו הקשר הישיר בין הבוחר לבין נציגו בפרלמנט, האחריותיות של הנציג כלפי בוחריו, וחוסר מחויבותו של הנציג לקבוצות הקובעות את מקומו ברשימה מפלגתית. בדיון זה מצויים קשיים משמעותיים במיוחד. אפרטם כעת.

בנון מציג מחקרים שלפיהם גם בשיטה אזורית-רובנית, 90 אחוז מהבוחרים מצביעים לפי שיוכו המפלגתי של המועמד במחוזם – ולכן הוא ממהר לקבוע כי הקשר בין הבוחרים לבין נציגם הינו "פיקטיבי", ומבטל קשר זה במחי יד. זו טענה תמוהה מעט, שכן גם כאשר הבוחר מצביע לפי שיוך מפלגתי בלבד, קיים קשר ישיר בין בוחר לנבחר והבוחר יודע כי יש לו נציג יחיד, בשר-ודם, הנמצא מטעמו בפרלמנט. מערכת יחסים זו שונה בתכלית ממערכת יחסים מרוחקת בין בוחר לנבחר בשיטת הרשימות. שנית, נתון זה כלל אינו מפתיע ודווקא מתבקש. אזרח תומך מפלגת הלייבור באנגליה, למשל, עשוי להזדהות עם מועמד המפלגה מעצם קרבתם המשותפת לעקרונות אותה מפלגה, ולכן אין לו דילמה בין אישיות הנציג לבין שיוכו המפלגתי. בפועל, המקרים שיש בהם מבחינת הבוחר סתירה בין אישיות המועמד לבין שיוכו המפלגתי הם נדירים ביותר. שלישית, וחשוב מכול: גם במצב זה, נשמר העיקרון הקריטי של קיום אלטרנטיבה בעבור הבוחר, ושל התמריצים הנובעים מכך עבור המועמד/נציג. כלומר, המועמד יודע שבכל רגע נתון יש לבוחר חלופות ריאליות והמועמד עשוי לאבד את מקומו. אמנם

החיים של ממשלות חד-מפלגתיות; וכן ממשלות קואליציה יקרות בהרבה ממשלות חד-מפלגתיות (אזכיר כי לרוב מערכת דו-מפלגתית נוטה לייצר ממשלה חד-מפלגתית). יש בממצאים אלה, שמוזכרים במאמר כפרטים שוליים, כדי לפגוע אנושות בטענה שריבוי מפלגות מביא ליותר יציבות ממשלתית.

אלא שיש כאן עניין מהותי יותר. יציבות ממשלתית אינה מטרה בפני עצמה, אף שהיא נחשבת למדד כללי של "בריאות" המערכת. ציבור דמוקרטי נהיה מתוסכל ככל שהוא עד להוצאות מנופחות בשל "אילוץ" קואליציוניים, ובעיקר הוא מתייאש ממערכת שאינה מצליחה לבצע את תפקידה העיקרי – קידום חקיקה ועיצוב מדיניות באופן אפקטיבי. לכן, עם כל הכבוד ל"יציבות" הנכספת, ודאי שיכולת קידום מדיניות עדיפה על הקיפאון הנוצר משיטת ריבוי מפלגות. סכנה אמיתית ומוחשית בכל דמוקרטיה היא אובדן אמון הציבור במוסדותיה וביכולתו לעצב החלטות במדינה; אי אפשר לשמר אמון כזה כאשר כל ממשלה קפואה במקומה ואינה מצליחה לקדם דבר.

זאת ועוד. נכון מעלה טענה כללית שלפיה "בחברה הטרוגנית ואף שסועה, הרב-מפלגתיות מחייבת פשרות שהן הכרחיות לאמון הציבור וללגיטימיות ההחלטות הממשלתיות". כלל לא ברור על מה נכון מבסס קביעה כוללנית זו, והוא אף אינו מציג את הלוגיקה העומדת מאחוריה. הדעת נותנת כי ההפך הוא נכון, כפי שיפורט בהמשך. עוד טוען נכון שהשיטה האזורית-רובנית (והתוצאה החד-מפלגתית) מדירה קבוצות סקטוראליות ומיעוטים שונים,

שרירותית. למה הדבר דומה? למחקר על משחקי כדורגל שבו משנים את כללי המשחק, מחילים אותם על משחקי עבר (לדוגמה: גול ממרחק רב יותר שווה יותר "נקודות"), וקובעים בדיעבד שהקבוצה המפסידה הייתה "מנצחת" לפי כללים חדשים אלו. לא רק שהדמיה שכזו אינה רלוונטית, אלא על פניו היא מזיקה להבנת הסוגיה ולהסקת מסקנות מועילות.

המוסיף מפלגות גורע

עוד מתמקד נכון ביתרונות ובחסרונות של ריבוי מפלגות בינוניות וקטנות לעומת שיטה עם מספר מצומצם של מפלגות גדולות. סוגיית ריבוי המפלגות קיימת ועומדת בפני עצמה, וכזכור עולה גם בהקשר אימוץ השיטה האזורית-רובנית, שכן שיטה זו מעודדת מערכת של מפלגות גדולות ובודדות בעוד השיטה הרשימתית-יחסית מעודדת מערכת של ריבוי וגיוון מפלגתי. נכון מעלה כמה טיעונים בעד ריבוי מפלגות ונגד מערכת דו-מפלגתית, ובמרכזם הטענות שריבוי מפלגות משפר את המשילות ואת היציבות הממשלתית, ושמערכת מרובת-מפלגות מתאימה יותר לחברה הטרוגנית ושסועה כמו זו שבישראל.

בנוגע לטיעון הראשון, נכון סותר את עצמו בתוך המאמר וגם מחמיץ נקודה חיונית. על אף הניתוח המקיף המראה כביכול את היציבות הנובעת מריבוי מפלגות, עולה מהמאמר עצמו תמונה שונה בתכלית, שבחלקה מסתתרת במשפטי מפתח הנאמרים כדרך אגב. להלן כמה מהבולטים שבהם: ככל שיש יותר מפלגות בקואליציה כך פוחתים סיכויי הממשלה לקדם חקיקה; תוחלת חיים של ממשלות קואליציה (ריבוי מפלגות) היא חצי מתוחלת

שאינם מקבלים במה במנגנונים הפוליטיים. גם עם טיעון זה ניתן להתמודד.

בפשטות, ריבוי מפלגות עשוי להביא להתחפרות בעמדות אידאולוגיות ובאינטרסים סקטוריאליים, להתבדלות קבוצתית, להקצנה הדרגתית, לסחטנות אגרסיבית בתוך הקואליציה או להדרה מוחלטת מחוץ לקואליציה. הקהלים של מפלגות מיעוט נחשבים לרוב כ"שרופים", ולמפלגות השלטון כמעט אין תמריץ (או סיכוי ריאלי) לקבל את תמיכתם. וכך, למפלגות השונות אין תמריץ להתפשר, ואפילו ישנם תמריצים ברורים שלא להתפשר: מפלגה קטנה נמדדת לרוב לפי אג'נדה ספציפית מאוד, והיא לא יכולה להרשות לעצמה להיראות כמוותרת על תחומי הליבה שלה. נדמה גם שכל "התפשרות" מדומה היא קצרת-טווח וקצרת-ראייה, מתוך שיקול מיידי של שרידות פוליטית; ושכיוונה הוא קבוע: לטובת המפלגות הקטנות, הממנפות את כוחן היחסי הרבה מעבר לגודלן ולתמיכה בהן באוכלוסייה.

מתוך כך, קואליציות של ריבוי מפלגות פוגעות באמון הציבור ובלגיטימיות של החלטות הממשלה: מפלגות המייצגות קהלים מובחנים נשארות מחוץ לקואליציה ולממשלה וחסרות חוסר אונים פוליטי מוחלט; בד בבד, מדיניות ממשלתית נתפסת בידי רבים כפגומה או פסולה ככל שהיא נגועה באינטרסים צרים של קבוצה סקטוריאלי אגרסיבית, ולעתים אף בעיני תומכי מפלגת השלטון העיקרית המרגישים נבגדים ומרומים. בכל מקרה, הביטוי הפוליטי התמידי של חלוקה בין קבוצות מחזק את הרושם של בידול והבחנות בין

קבוצות מובהקות, ומעודד מנטליות של "הם" ו"אנחנו". הביטוי הסקטוריאלי נהיה מפלגתי ("אני ש"סניק"), והמפלגות הרבות מלבות את האש ומעצימות את התחושה של חלוקה לקבוצות מובחנות ונפרדות ושל ריבוי השונה מן המשותף.

מנגד, שיטה דו-מפלגתית או מיעוט מפלגות, יחד עם שיטה אזורית-רובנית, דווקא תעודד התפשרות בין הקבוצות השונות. כל מפלגה גדולה תיאלץ להיאבק לכתחילה על קולות הקבוצות שאינן ב"בסיס" שלה, ותתאמץ להציע מדיניות טובה יותר בעבורן, תוך איזון עם צורכי המצביעים האחרים והתחשבות כוללת במגוון דעות וקבוצות. כך, כמעט אוטומטית, מפלגת השלטון מתמתנת והופכת רחבה ומכילה יותר. לקבוצות האחרות יהיה תמריץ חזק לשתף פעולה בתוך המסגרת המפלגתית, ובתוך כך להתפשר כדי ליטול חלק במדיניות הרוב. אמון הציבור ולגיטימיות החלטות הממשלה יגברו, והמדיניות הממשלתית תיתפס ככזו שנולדה מתוך קונצנזוס, שיתוף ופשרה אמתיים.

עצם השיוך למפלגה הגדולה מוביל לתחושה חיובית של שותפות ואחדות בין קבוצות שונות שבתוך "אותה הסירה". המיעוט מרגיש שהוא שותף של ממש לקבוצת הרוב בעיצוב מדיניות. אם בכל זאת ישנו חשש שקבוצות מיעוט "יאבדו את קולן", בגלל אופי שיטת הבחירות האזורית-רובנית (FPTP), אין שום מניעה להחיל שיטה מעורבת, כפי שכבר נהוג במדינות רבות, שתכלול נציגים הנבחרים בכל אחת מהשיטות (בשני בתי נבחרים נפרדים או בחלוקה בתוך בית נבחרים עיקרי). מכל

עצמה לשיקולים קואליציוניים עוד לפני הבחירות, עוד לפני שהיא יודעת את מפת האינטרסים ואת גודל המפלגות השונות? ומה לגבי נסיבות חיצוניות (מלחמה, משבר, שינויים אישיים) העשויות להשפיע על החלטות אלו? הבעיה מתחדדת בהקשר חופש הפעולה של המפלגות הגדולות: הייתכן שהליכוד והעבודה יהיו מנועות מלהקים ממשלת אחדות, על אף שלדעתן יש בכך להיטיב עם המדינה, משום שהן כבולות לבריתות בין-מפלגתיות?

בסיום המאמר מזכיר לנו נבון את המימרה "If it ain't broke, don't fix it". אלא שיש תחושה רווחת שהשיטה אכן broke, או לכל הפחות צולעת ולקויה – ובחינה עניינית מעידה שתחושה זו מוצדקת לפחות בחלקה. צעדים מדודים בכיוון הנכון הם אמנם מתבקשים ומבורכים, אך אי אפשר להכחיש שנדרשים שינויים מבניים ורוחביים מן הקצה אל הקצה.

מקום יוער כי גם מועמד בודד בבחירות מחוזיות יידרש להביא בחשבון את רצונות המיעוטים במחוז, אם ירצה להגדיל את סיכוייו לזכות.

זה כן שבור

נבון מציע כמה צעדים פרגמטיים לשיפור המצב, גם ללא מהפכה טוטלית בשיטה הקיימת כיום. ההצעה למעבר לשיטת רשימה-פתוחה היא מבורכת ומתבקשת. לעומתה, ההצעה לברית בין-מפלגתית יכולה להתקבל רק בחלקה: מחד גיסא, גרסה קונקרטיית ומתוחכמת יותר של הסכמי העודפים היא דבר רצוי; מנגד, התחייבות מראש של מפלגה לגבי זהות ראש הממשלה שתמליץ עליו היא בעייתית בלשון המעטה. מלבד ההיבט הדמוקרטי העקרוני (התחייבות מפלגה לביצוע מעשה חקיקה בפועל עוד לפני שנבחרה לפרלמנט, ואכיפת התחייבות כזו), האתגר הפרגמטי גדול עוד יותר. כיצד מפלגה תכבול את

עו"ד ג'וני גרין הוא מנהל פרויקטים בחברת "מובילאיי"